

Цитування:

Руденко С. Б. У моменті цивілізаційної трансгресії: теоретико-методологічні прелімінарії. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 3. С. 22–28.

Rudenko S. (2025). At the Moment of Civilisational Transgression: Theoretical and Methodological Preliminaries Purpose. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 3, 22–28 [in Ukrainian].

Руденко Сергій Борисович,
доктор культурології, доцент,
завідувач кафедри
мистецтвознавчої експертизи
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-2319-1845>
rudenkosb@ukr.net

У МОМЕНТІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ ТРАНСГРЕСІЇ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРЕЛІМІНАРІЇ

Мета дослідження – виявити теоретико-методологічну рамку форсайт-дослідження тенденцій цивілізаційного розвитку найближчих десятиліть. **Методологія статті.** В основу дослідження покладено міждисциплінарний, науково-критичний, скептико-емпіричний та контамінаційний підходи. За їхньою допомогою можна інтегрувати в наукове поле ментальні моделі з різних наукових дисциплін, сфер пізнання і практичної діяльності. Наступний етап дослідження – деконструкція. Здійснюється посилення системної аферентації за рахунок розриву звичних концептуальних зв'язків та трансдукції їхніх теоретико-гіпотетичних елементів у незвичні контексти. (Re) (де) контекстуалізація наявних методологічних підходів до прогнозування та проектування історико-культурного та соціокультурного розвитку дозволила віднайти нові пізнавальні зв'язки та здійснити їхній бриколаж. Метод мисленнєвого експерименту застосовано при фіксації стану «виходу на плато» в певній соціокультурній галузі. За результатами застосування окреслених методів формується нова теоретико-методологічна рамка. **Наукова новизна.** Відповіддю на технологічну сингулярність є метавсесвіт (вихід за межі «плато»), зокрема його складова – метакультурологія, що виступає як засіб контролю над ентропією. **Висновки.** Виявлено два фактори цивілізаційної трансгресії: унезалеження техносфери (з неконтрольованою ентропією) та висока ймовірність домінування варварства (глобальний агресивний експорт ентропії). Якщо фактор демографічного росту не буде більше визначальним, то саме від метакультурологічного домену залежатиме майбутнє цивілізації. Метакультурологічна тріада охоплює культурні репрезентації (software), їхнє спадщинне втілення (hardware) та метафору як основу методології (programming language). Спадщинно-ретроспективний підхід спрямований на перманентне переосмислення спадщини, що полягає у зіткненні контекстів майбутнього, сьогодення і минулого. Подальші дослідження здійснюватимуться в теоретичному фреймі культурно-історичного процесу як зміни культурних логосів. Така візія є виправданою з огляду на те, що на сьогодні спостерігаються тенденції до консолідації елементів культурної системи, котрі в умовах гіперболічного зростання населення зазнали диференціації. Згідно з ретроспективним підходом саме культурний, а не економічний чи технологічний фактор є вирішальним. Загальна схема культурно-історичного розвитку включає три великі компоненти: теологія – технологія – метакультурологія. Цілісне дослідження наведених елементів має започаткувати теоретико-емпіричну базу для соціокультурного проектування цивілізаційного розвитку.

Ключові слова: технологічна сингулярність, плато цивілізаційного розвитку, техновсесвіт, метавсесвіт, метакультурологія, культурна спадщина, ентропія, негентропія, варварство, логос культури, соціокультурний і культурологічний вимір.

Rudenko Serhii, D.Sc. in Cultural Studies, Associate Professor, Head of Department of Art Expertise, National Academy of Culture and Arts Management

At the Moment of Civilisational Transgression: Theoretical and Methodological Preliminaries Purpose

The purpose of the study is to define a theoretical and methodological framework for foresight research on civilisational development in the coming decades. **Research methodology.** The research is based on interdisciplinary, scientifically critical, skeptical-empirical, and contamination approaches. These make it possible to integrate mental models from various scientific disciplines, domains of knowledge, and practical activities into the scientific field. The next stage of the study is deconstruction. It involves strengthening systemic afferentation by disrupting habitual conceptual connections and transducing their theoretical-hypothetical elements into unfamiliar contexts. (Re)(de)contextualization of existing methodological approaches to forecasting and designing historical-cultural and sociocultural development has made it possible to discover new cognitive links and to carry out their bricolage. The method of thought experiment is applied to record the state of "reaching a plateau" within a particular sociocultural domain. As a result of applying the outlined methods, a new theoretical and methodological framework is formed..

Scientific novelty. The response to technological singularity is the emergence of the metaverse – a transition beyond the plateau of civilisational development. Its key component, metaculturology, acts as a system for regulating entropy in cultural and socio-cultural processes. **Conclusions.** Two factors of civilisational transgression are identified: the autonomisation of the technosphere with uncontrolled entropy; the increasing probability of barbarism, manifested as the global, aggressive export of entropy. When demographic growth ceases to be dominant, the future of civilisation will depend on the metaculturological domain. The metaculturological triad includes cultural representations (software), heritage embodiments (hardware), and metaphor as the methodological programming language. The heritage-retrospective approach implies a permanent reinterpretation of cultural heritage through the collision of future, present, and past contexts. Further research should explore transformations of the logos of culture within the cultural-historical process. The general structure of civilisational evolution integrates theology – technology – metaculturology as its triadic framework, providing the basis for socio-cultural design of future development.

Keywords: technological singularity, plateau of civilisational development, technosphere, technoverse, metaverse, metaculturology, cultural heritage, entropy, negentropy, barbarism, logos of culture, socio-cultural, culturological dimension.

Актуальність теми дослідження. Прогноз і проектування майбутнього є запорукою виживання націй та держав у сучасних умовах. Відставання є синонімом елімінації (екстермінації). Прийнято вважати, що гуманітарні дисципліни, зокрема культурологія, можуть бути корисними лише в ретроспективній реєстрації даних соціокультурного досвіду. Водночас цілком логічно, що занурення в цивілізаційну емпірику формує інструментарій для форсайтної діяльності. Прогностичність у складних динамічних системах, до яких належить суспільство, є слабким місцем усіх наукових дисциплін. Отже, доцільно з'ясувати форсайтно-проектний потенціал культурології.

Аналіз досліджень і публікацій. Особливістю культурології є тісний зв'язок (від критики до наукоподібної адаптації) міфологій, ідеологій, теоретичних симулякрів та соціокультурних габітусів (патернів практичної діяльності). Серед цих сцієнтизованих текстів виокремимо роботи таких авторів. К. Ясперс першим запропонував ідею цивілізаційної трансгресії – «осьовий час» [12]. А. Тойнбі обґрунтував концепцію опціональності та поліваріативності цивілізаційного розвитку [6]. О. Шпенглер уміло адаптував циклічно-спіральний хронологічний, який походив із давньої міфології, до наукового гуманітарного дискурсу [13]. Зусиллями Г. Лебона було впроваджено кумулятивний підхід до розуміння культурно-історичних явищ [3, 2]. Ф. Фукуяма звернув увагу на різку зміну динаміки культурно-історичного процесу, передбачивши його гальмування на високій швидкості – «кінець історії» [10]. С. Хантінгтон чітко побачив абрис конфліктів майбутнього – поза межами метаболічної зацикленості XVIII–XX ст. [11]. П. Тіль [5] виступає за перенесення методології стартапу за межі підприємництва. У результаті формується габітуальний підхід (теоретичні основи, закладені П. Бурдьє [Ошибка! Источник ссылки не найден.]) у

гуманітаристиці, що базується на міждисциплінарності та перманентній верифікації теорії культурно-історичною реальністю.

Зрештою, наукова проблема полягає в пошуку оптимальних наукових підвалин прогнозування і проектування в культурології поза межами міфологій, ідеологій та симулякрів.

Мета дослідження – виявити теоретико-методологічну рамку форсайт-дослідження тенденцій цивілізаційного розвитку найближчих десятиліть.

Виклад основного матеріалу. Провідною ознакою трансгресивного стану є цивілізаційне напруження і криза. Напруження характеризується загостренням суперечностей, проте шляхи їхнього вирішення залишаються достатньо очевидними. Цивілізаційна криза пов'язана із виходом на «плато» розвитку. Внаслідок цього вирішення суперечностей віднайти не вдається. Напруження посилюється, а протистояння набуває тотального характеру.

Цивілізаційне напруження і кризи знаходять своє вираження в різних елементах культурного поля («бульйону культури»).

Насамперед ідеться про культурне поле, пов'язане із насильством. Стрімко зростає невідворотність третьої світової війни. Розвиток *мілітарної культури* поживається. Активізувався перехід до четвертого покоління воєн, удосконалюються гібридні, асиметричні методи протистояння, зростає вага технічного виміру. Утім наявність ядерної зброї чітко вказує на «плато» мілітарної культури.

Екстаз комунікації витісняє сенси, зводячи комунікаційні процеси до обміну сигналами. Це супроводжується проблемою демаркації істинності/хибності інформації, що створює сприятливі умови для операцій інформаційно-когнітивного впливу. Засоби комунікації вдосконалюються, а сам обмін повідомленнями ускладнюється.

Поширення штучного інтелекту поглиблює кризу *інтелектуальної культури*. Експертне знання девальвує. Інтелектуальна творча праця виявляється такою лише позірною, оскільки творчість закінчується там, де «креативність» можна автоматизувати й підвищити ефективність.

Різка зміна структури ринку праці, цілком обгрунтоване поширення луддичних настроїв у зв'язку з автоматизацією роботи «білих комірців», свідчить про, щонайменше, передкризовий стан *метаболическої культури* суспільства. Якщо раніше можна було мігрувати з сегменту фізичної праці до сфери так званої «розумової», то на сьогодні перспективи не здаються такими ясними навіть умоглядно. Оптимістичні прогнози вказують на різке збільшення сфери послуг у майбутньому, тоді як на розумову працю припадатиме приблизно стільки ж, скільки в сучасних – на зайнятість у сільському господарстві в найрозвиненіших країнах. Песимістичні передбачання змальовують есхатологічні картини, у яких людина стає функціонально непотрібною. «Зайві» люди так або будуть позбавлені щонайменших засобів для існування, та/або й резону для продовження екзистенції. Саме тому популярності набувають гіпотези симулювання діяльності.

Загострилося також напруження підприємницької рекурсії в домені *інституційної культури*. Наприклад, ідеологія «темного просвітництва» закликає до завершення «опідприємлення», «корпоративізації», «технократизації» органів державної влади. При цьому, наприклад, розвал університету як інституції в стані підприємницької мімікрії стає все більш очевидним.

Зміни інституційної інфраструктури сприяють посиленню кризових явищ у *політичній культурі*, а саме – значному порушенню конгруентності. Декларативні заяви все сильніше розходяться з «реальною політикою». Бюрократичний апарат, навіть у країнах взірцевої демократії, не стає запобіжником зловживання політичною владою, а, навпаки, сприяє цьому. Безконтрольний гоббсівський Левіафан та війна всіх сильних проти всіх слабких стають не філософськими метафорами, а реаліями повсякденного життя.

Загострилися суперечності в царині *фізичної культури*. З одного боку, зростають очікування від біотехнологічних успіхів – аж до подолання смерті, статевих «обмежень», розширення можливостей генної інженерії. З іншого – посилюється репресивний вплив біополітики, цілком можливим є

нерівномірний доступ до технологій довголіття. У фізичній культурі спостерігається «вихід на плато»: люди житимуть довго, але період передсмертної хронічної захворюваності (морбідність) зростатиме пропорційно (на сьогодні становить 20–30 років). До цього варто додати зумовлену сучасними умовами життя фізичну деградацію, котра супроводжуватиметься проблемами ментального здоров'я (зокрема й сенеківським стражданням у власній уяві) та когнітивною дегенерацією. Водночас те, що на сьогодні розглядається як деградація, може виявитися еволюційною перевагою в майбутньому.

Побоювання щодо *екологічної* проблематики висловлюють давно, наприклад, С. Хокінг попереджав про те, що в короткотривалій перспективі на голови людей литимуться кислотні дощі. Утім зупинка промисловості під час нещодавніх локдаунів продемонструвала, що природне довкілля може відновлюватися навіть при зупинці промислових потужностей. Отже, нова екологічна культура може дати відповідь принаймні на найбільш нагальні виклики. На противагу цьому техноцентристи висловлюють сподівання на колонізацію інших планет (хоч астрономи висловлюють сумнів щодо цього). Крихкість екологічної обстановки посилюється через атомну енергетику, котру техноцентристи планують розвивати. Отже, напруження полягає в тому, що якщо Земля є єдиним місцем, де можуть жити люди й гіпотеза про колонізацію хибна, ситуація є вкрай небезпечною.

Технологічна культура переживає найбільш динамічний розвиток, підкорюючи собі всі сфери суспільного життя. Схоже, що фантастичний прогноз про технологічну сингулярність має всі шанси втілитися. Отже, людина перестане бути Деміургом техновсесвіту, котрий відтак буде розвиватися стихійно. Кінцевим завданням будь-якого технічного пристрою є нівелювання негативного впливу «людського фактору». Це не обов'язково повинно викликати панічний страх і зневіру. Так само, як неоплатоніки та ренесансні гуманісти вважали головним завданням людини пізнати свого творця, цілком імовірно, що III так само буде прагнути зрозуміти людину. Власне, він уже цим займається. Водночас, незбагненність нового автаркічного техновсесвіту може дати ті рішення, які з «виходом на плато» людство не може віднайти. Антропна взаємодія із технологією буде нагадувати взаємодію з природою.

Оскільки мистецтво має значний потенціал соціального моделювання,

напруження в *художній культурі* вказує на те, що в інших доменах відбудеться згодом. Після завершення активної фази модернізму в мистецтві спостерігаються стагнаційні процеси, серед яких смислова девальвація, імітація, мемізація, фрагментація, масовізація, інтеграція в шоу-бізнес. Значного удару по «ремісничому» виміру мистецьких практик завдав розвиток ІІІ. Виявилось, що хоч останній і не може створити шедевр, більшість людей також на це не здатні. Все це змушує переглянути критерії креативності з урахуванням досягнень у царині генеративного контенту.

На виході на плато *релігійної культури* та посилення в ній кризи догматизму ретельно зупинятися не варто. Секуляризація розпочалася ще в XVII ст. Внаслідок цього утвердилися громадянські релігії, атеїзм як особлива форма анігіляційної релігійності та фундаменталізм, що суперечить інклюзивній ідеї світових релігій.

Отже, можна стверджувати, що загалом цивілізація підійшла до межі свого розвитку за звичними культурними напрямками.

Виокремлюють три прогностичних дискурси: стохастичний, стадіальний та негентропійний.

Стохастичний – полягає в тому, що процес розвитку має багато потенційних відгалужень, і те, що відбулося, є результатом випадковостей та адаптацій до них.

Стадіальний – розглядає розвиток як своєрідну драбину, рух якою відбувається то вгору, то вниз. Перескакувати через сходинки не можна, проте ними можна стрімко забігти нагору або карколомно спуститися донизу. Рух догори розглядається як прогрес, а донизу – як регрес. При цьому кожний учасник руху може або зірватися з драбини, або рухатися до певної межі – кінця драбини (якщо він існує) або детермінованості власних можливостей рухатися далі.

Негентропійний підхід розглядає розвиток як упорядкувальне ускладнення, що є відповіддю на поширення хаосу, який, зрештою, унеможливорює зміни як такі. У такому випадку не йдеться про ентропію в її суворому науковому фізикалістичному значенні. Це лише метафора. Еволюційний біолог Е. Вілсон [14] вважав, що саме метафора, що лежить в основі культури, може поєднати природничу та соціогуманітарну сфери наукового знання. Ця метафоричність передбачає спробу трансдукції в контекст культурологічного знання, концепцій негативної ентропії як загальної тенденції розвитку, що сформулював Шредінгер. Важливими також є міркувань Фейнмана [9] про можливість втрати демаркації між

минулим і майбутнім, коли час перестає мати сенс. Час може «перестати існувати» в системі, яка стрімко набуває закритих форм.

Серед окреслених підходів особливе місце посідає теорія демографічного імперативу (С. Капиця та ін.). Відповідно до математичних розрахунків ріст населення, що супроводжував всю історію людства, зупиниться у 2025 р. Експонентне демографічне зростання підходить до свого піку. Саме воно «пришвидшувало час», що яскраво проявлявся в стрибкоподібному розвитку технологій та високій концентрації історичних подій в недавньому минулому. Відкритим залишається питання про те, що слідуватиме за «кінцем історії».

Важливо, що демографічні детерміністи вважають культуру своєрідним software, котрий відстає у своєму розвитку від інформації, знання та технологій (hardware). Метафори, які продукує гуманітарна та мистецька сфера, можуть лише інтуїтивно вловлювати зміни, проте є свідченням недорозвиненості цього сегменту людської діяльності. При цьому людині, судячи з усього, у новому метавсесвіті залишається лише цей культурно-мистецький домен. Все це провокує песимістичний погляд на майбутнє, у якому людина буде неминуче відсталою. Хіба що можна говорити про невикористаний потенціал метакультурології [4].

У зв'язку із наведеним особливо цікавим стає культурологічний трек. К. Ясперс звертає увагу на роль трансгресивних періодів, які «навчають» людство перетворювати культурний ресурс (старих цивілізацій) на матеріал для формування нових цивілізаційних сутностей. Можна припустити, що людство зараз перебуває принаймні на порозі нового глобального осьового часу. Проте його специфіка, механіка процесу трансгресії залишається нерозкритою. Ясперс мав можливість застосовувати ретроспективний метод, досліджуючи явище постфактум. Інструментарій для форсайтного дослідження відсутній.

З політичного ракурсу, значний внесок у розвиток культурологічного підходу зробив С. Хантінгтон. Спираючись на ідею Тойнбі про множинність цивілізації, базовану на стохастичному підході, науковець уявив суб'єктів цивілізації, що перебувають у конкурентній боротьбі. Водночас, за концепцією Ясперса, цивілізація якраз одна, хоч її носії і різні. Тоді зіткнення має відбуватися між цивілізацією (негативна ентропія) та варварством (ентропія). При цьому можна говорити й про своєрідного цивілізаційного «кота Шредінгера», втіленням якого є традиціоналістські суспільства, що

бережуть надбання «старих цивілізацій». Дізнатися про те, чи це суспільство ще перебуває в цивілізованому стані, чи вже перейшло у варварський, можна лише перманентно перевіряючи його. Варто зауважити, що бачення Хантінгтона побудоване довкола давньої ідеї лімесу, за який можна експортувати варварство-ентропію. Проте, як і в римські часи, варвари загрожують як «за валом» (стіною), так і зсередини, варваризуючи цивілізований світ. Отже, хантінгтонівські розлами проходять скрізь, і для оборони цивілізації їх ще треба зуміти прокреслити. Варварство спирається на гібриди. Отже, світ Хантінгтона надто спрощено: це не боротьба твердинь, бо варварство екстериторіальне, всеохопне, і воно експортує ентропію в ареали цивілізації, а не навпаки.

Група дослідників, на чолі із П. Бергером та С. Хантінгтоном, у 2002 р. [8] вдалися до синхронного дослідження глобалізації. Науковці звернули увагу на те, що світова система стає все більш закритою, а отже, сприятливою для ентропійних процесів. Увесь світ може, зрештою, набути ідентичних культурних рис. З іншого боку, глобалізація провокує відповідь у контрверсійному тойнбівському дусі – явища, котрі не надто пов'язані з модерністю, набувають поширення скрізь у світі новітніми каналами комунікації. Отже, варварська реакція на цивілізацію, що має ентропійний характер, відбувається в сприятливих мобілізуючих умовах відповіді на виклики цивілізації.

Зрештою, доходимо двох важливих висновків. Перший – полягає в тому, що поширення цивілізаційних надбань не сприяє подоланню ентропії. Другий – ситуація з «експортом ентропії» змінилася: хаос, неупорядкованість більше не вдається «викидати за паркан» цивілізації. Навпаки, звалище ентропії виявилось переповненим і має всі шанси охопити світ. У цих умовах потенціал до змін прямуватиме до нуля.

Оператори новітніх технологій, серед яких М. Цукерберг [15], сподіваються, що ситуацію змінить формування метавсесвіту, котрий забере хаос із суспільного життя, де люди будуть присвячувати себе культурі. У метавсесвіті хаос буде впорядковано штучним інтелектом. Отже, негативна культурна ентропія залишає шанс для подальшого розвитку цивілізації.

Аджемоглу й Робінсон у своїх дослідженнях переконували, що завдяки інституціям можна уникнути ентропії. Спочатку ці науковці культурний підхід цілковито відкидали, оскільки під культурою вони розуміли суміш расових, етнічних та

релігійних особливостей. Г. Лебон задовго до Аджемоглу та Робінсона висловлював скептицизм щодо інституційної спроможності, оскільки вважав, що установи є всього лиш виявом «душі народу, раси» (фактично йдеться про культуру). Отже, успішне функціонування інститутів західного світу зумовлене культурою, яку неможливо експортувати. Хіба що існує стерильно об'єктивна, універсальна культура – оптимальний культурний фреймворк [7], котрий є компліментарним щодо найкращих інститутів. Сучасні процеси у світі демонструють, що варварська корозія може охоплювати цивілізовані країни. Інституційна криза в США, боротьба «глибинної держави» й «темного просвітництва» («технофашизму») відображає зіткнення різних варіантів культурної ентропії, не пропонуючи негентропійних версій. Тому робити висновки про те, що західна інституційна система є найкращою і повинна бути впроваджена скрізь як цивілізаційний зразок, ігноруючи фундаментальний культурний фактор, є передчасним. Ця концепція виглядає більше догматичною, фідеїстичною, ніж підкріпленою науково й емпірично.

Важливий внесок у хронологічну деконструкцію і zarazом підвищення ефективності застосування ретроспективного методу, здійснив Ж. Ле Гофф. У своїх роботах він підкреслював, що хронологічні моделі не є аксіомами, а лише інструментами пізнання. Науковець фактично порушує питання про те, що минулого і майбутнього, як таких, не існує. Це всього лише абстракції, що оптимізують нашу часову координату. Проте в сучасності існують спадщинні шари та певні наміри, спрямовані в майбутнє. Ці пласти ніби прагнуть до неупорядкованого перемішування, проте суспільство здійснює їхній перманентний кліваж. Тому колишні кліважі не є релевантними до актуальної ситуації в принципі.

Врешті-решт, ретроспективний метод – це не побудова абсолютної лінії із сьогодення в минуле, а звідти – у майбутнє. Такий – історичистський по суті – підхід є віддзеркаленням ентропійності й призводить до ідеї кінця історії: байдуже, за Гегелем, Марксом чи Фукуямом. Якщо ж відкинути пошук історичних закономірностей і натомість здійснювати інтерпретацію для виявлення історичних тенденцій, це також може вводити в оману. Передусім у зв'язку з проблемою індукції: причому як з позиції сучасності, так і минулого. Фейнман звертав увагу на те, що можна не усвідомлювати впливу на сучасність певної історичної події та не розуміти доленосних наслідків того, що відбувається зараз.

Натомість негентропійний ретроспективний підхід – це насамперед перевпорядкування культурно-історичної спадщини. У такому випадку замість закономірності чи аналогії на перший план виходить метафора, що є лише натяком на можливу відповідь на виклик, а не інструкцією до застосування. Спадщина стає основою для проєктування. З урахуванням культурно-історичного досвіду не так важко спрогнозувати минуле та віднайти оптимальні моделі соціокультурного розвитку. Варіантів всього два: поширення ентропії або її зменшення за рахунок ускладнення соціокультурної системи. Ідеться про те, щоб з'ясувати, що зробити для бажаного варіанта майбутнього, за рахунок чого можна уникнути варварства й забезпечити розвиток цивілізації.

Отже, необхідно, не пророкувати тенденції, а розглянути процеси використання культурно-історичної спадщини, котрі сприяють процесам посилення або послаблення ентропії в суспільстві. Важливо уникати спроб реанімувати ті культурно-історичні явища, що, хоч і є в нашому повсякденні, але вже не зможуть відродитися. При тому, що саме такий підхід є найпопулярнішим. Підхід, відповідно до якого спадщина є своєрідним ящиком з інструментами, які можна підбирати за нагоди, і всі вони є цілком актуальними, зберігає свою популярність. Натомість необхідно бриколажувати спадщину, щоб знайти інноваційні сенсомісткі відповіді на трансгресійні виклики, що нависли на системою людської цивілізації.

Науков новизна статті. Культурологічна критика міфології, ідеології та симулякрів у межах культурологічних досліджень є оптимальною із габітуальних позицій – практики соціокультурного проєктування та відтворення у відповідь на виклики сучасності. Відповіддю на технологічну сингулярність є метавсесвіт (вихід за межі «плато»), зокрема його складова – метакультурологія. Вона зберігатиме автентичні антропні особливості пізнання, смислотворення. Ентропія після метакультурологічної ідентифікації може бути експортована в техносесвіт, де зазнаватиме подальшого впорядкування. Техносесвіт сам може опинитися в стані ентропії, і метакультурологічний фактор (антропне втручання) сприятиме її подоланню. Тим самим буде забезпечено взаємовигідне існування обох доменів. Для підтримки цього процесу треба уникнути поширення варварства в соціокультурному просторі. Техносесвіт тут не зарадить, оскільки варварство інструменталізує всі компоненти культурного «бульйону». Відповідь полягає в підтримці спадщинного механізму розвитку

цивілізації – бриколажу старих сенсів для утворення нових.

Висновки. Виявлено два фактори цивілізаційної трансгресії: унезалежнення техносфери та висока ймовірність домінування варварства (глобальний агресивний експорт ентропії). При цьому перехід від технології до культурології (метакультурології) може відбутися і за варварським сценарієм. Багато залежатиме від традиціоналістських суспільств, котрі базуються на могутній цивілізаційній спадщині, проте схильні до наростання ентропії. Якщо фактор демографічного росту не буде більше визначальним, то саме від культурологічного домену залежатиме майбутнє цивілізації.

Теоретико-методологічну рамку форсайт-дослідження тенденцій цивілізаційного розвитку становлять метакультурологія та спадщинно-ретроспективний підхід. Метакультурологічна тріада охоплює культурні репрезентації (software), їхнє спадщинне втілення (hardware) та метафору як основу методології (programming language). Спадщинно-ретроспективний підхід має на меті перманентне переосмислення спадщини, що полягає в зіткненні контекстів майбутнього, сьогодення і минулого.

Перспективним є дослідження зміни культурних логосів. Така візія є виправданою з огляду на те, що на сьогодні намітилися тенденції до консолідації елементів культурної системи, котрі в умовах гіперболічного зростання населення демонстрували тенденцію до диференціації. Згідно з ретроспективним підходом саме культурний, а не економічний, чи технологічний фактор є вирішальним. Загальна схема культурно-історичного розвитку включає три великі компоненти: теологія – технологія – метакультурологія. Цілісне дослідження наведених елементів має започаткувати теоретико-емпіричну базу для соціокультурного проєктування цивілізаційного розвитку.

Література

1. Бурдье П. Паскалівські медитації. Київ, 2024. 608 с.
2. Лебон Г. Психологія народів / перекл. з фр. І. Андрушенка. Київ, 2025. 272 с.
3. Лебон Г. Психологія натовпу / перекл. І. Андрушенка. Київ, 2024 URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Le_Bon_Hiustav/Psykholohiia_natovpu/ (дата звернення: 06.08.2025).
4. Руденко С. Б. Метакультурологія: конвергенція науки про культуру та музеєзнавства. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2025. № 2. С. 25–35 URL: <https://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/338815/327247https://journals.uran.ua/visnyknakkkim/art>

icle/view/338815/327247 (дата звернення: 06.08.2025).

5. Тіль П., Мастерс Б. Від нуля до одиниці. Нотатки про стартапи, або Як створити майбутнє. Київ, 2023. 184 с.

6. Тойнбі А. Дослідження історії. Т. 1, 2. URL: <https://j.twirpx.link/file/2479458/> (дата звернення: 06.08.2025).

7. Acemoglu D., Robinson J. A. Culture, institutions and social equilibria: A framework : working paper. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w28832/w28832.pdf (дата звернення: 06.08.2025).

8. Berger P. L., Huntington S. P. Many Globalizations: Cultural Diversity in the Contemporary World London Oxford University Press, 2002. 384 p.

9. Feynman R. P. The Feynman Lectures on Physics. Vol. I, Ch. 46 URL: https://www.feynmanlectures.caltech.edu/I_46.html (дата звернення: 06.08.2025).

10. Fukuyama F. The End of History? URL: <https://pages.ucsd.edu/~bslantchev/courses/pdf/Fukuyama%20-%20End%20of%20History.pdf> (дата звернення: 06.10.2025).

11. Huntington S. P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order URL: <https://msuweb.montclair.edu/~lebel/1993SamuelPHuntingtonTheClashOfCivilizationsAndTheRemakingofWorldOrder.pdf> (дата звернення: 06.08.2025).

12. Jaspers K. The Origin and Goal of History Translated by Michael Bullock. URL: <https://mercaba.org/SANLUIS/Filosofia/autores/Contempor%C3%A1nea/Jaspers/The%20origin%20and%20goal%20of%20History.pdf> (дата звернення: 06.08.2025).

13. Spengler O. The Decline of the West URL: <https://dn790008.ca.archive.org/0/items/in.ernet.dli.2015.191128/2015.191128.The-Dcline-Of-The-West.pdf> (дата звернення: 06.08.2025).

14. Wilson E. O. The Origins of Creativity New York Liveright 2017 256 p.

15. Zuckerberg M. We're building personal superintelligence for everyone. URL: https://www.facebook.com/reel/1263305541425221?locale=uk_UA (дата звернення: 06.08.2025).

References

1. Bourdieu, P. (2024). Pascalian Meditations. [in Ukrainian].

2. Le Bon, G. (2025). The Psychology of Peoples (I. Andrushchenko, Trans.). [in Ukrainian].

3. Le Bon, G. (2024). The Crowd: A Study of the Popular Mind (I. Andrushchenko, Trans.). Retrieved from: https://chtyvo.org.ua/authors/Le_Bon_Hiustav/Psykholohiia_natovpu [in Ukrainian].

4. Rudenko, S. B. (2025). Metaculturology: The Convergence of Cultural Studies and Museology. Herald of the National Academy of Culture and Arts Management, (2), 25–35. Retrieved from: <https://journals.urau.ua/visnyknyakkkim/article/view/338815/327247> [in Ukrainian].

5. Thiel, P., & Masters, B. (2023). Zero to One: Notes on Startups, or How to Build the Future (Rev. ed.) [in Ukrainian].

6. Toynbee, A. (n.d.). A Study of History (Vols. 1–2). Retrieved from: <https://j.twirpx.link/file/2479458/> [in Ukrainian].

7. Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2024). Culture, institutions and social equilibria: A framework (NBER Working Paper No. 28832). National Bureau of Economic Research. Retrieved from: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w28832/w28832.pdf [in English].

8. Berger, P. L., & Huntington, S. P. (2002). Many Globalizations: Cultural Diversity in the Contemporary World. Oxford University Press [in English].

9. Feynman, R. P. (n.d.). The Feynman Lectures on Physics (Vol. I, Ch. 46). Retrieved from: https://www.feynmanlectures.caltech.edu/I_46.html [in English].

10. Fukuyama, F. (1989). The End of History? Retrieved from: <https://pages.ucsd.edu/~bslantchev/courses/pdf/Fukuyama%20-%20End%20of%20History.pdf> [in English].

11. Huntington, S. P. (1996). The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. Retrieved from: <https://msuweb.montclair.edu/~lebel/1993SamuelPHuntingtonTheClashOfCivilizationsAndTheRemakingofWorldOrder.pdf> [in English].

12. Jaspers, K. (1953). The Origin and Goal of History (M. Bullock, Trans.). Retrieved from: <https://mercaba.org/SANLUIS/Filosofia/autores/Contempor%C3%A1nea/Jaspers/The%20origin%20and%20goal%20of%20History.pdf> [in English].

13. Spengler, O. (1926). The Decline of the West. Retrieved October 6, 2025. Retrieved from: <https://dn790008.ca.archive.org/0/items/in.ernet.dli.2015.191128/2015.191128.The-Dcline-Of-The-West.pdf> [in English].

14. Wilson, E. O. (2017). The Origins of Creativity. Liveright [in English].

15. Zuckerberg, M. (2025). We're building personal superintelligence for everyone [Video]. Facebook. Retrieved from: https://www.facebook.com/reel/1263305541425221?locale=uk_UA [in English].

Стаття надійшла до редакції 07.08.2025
Отримано після доопрацювання 08.09.2025
Прийнято до друку 15.09.2025
Опубліковано 30.09.2025